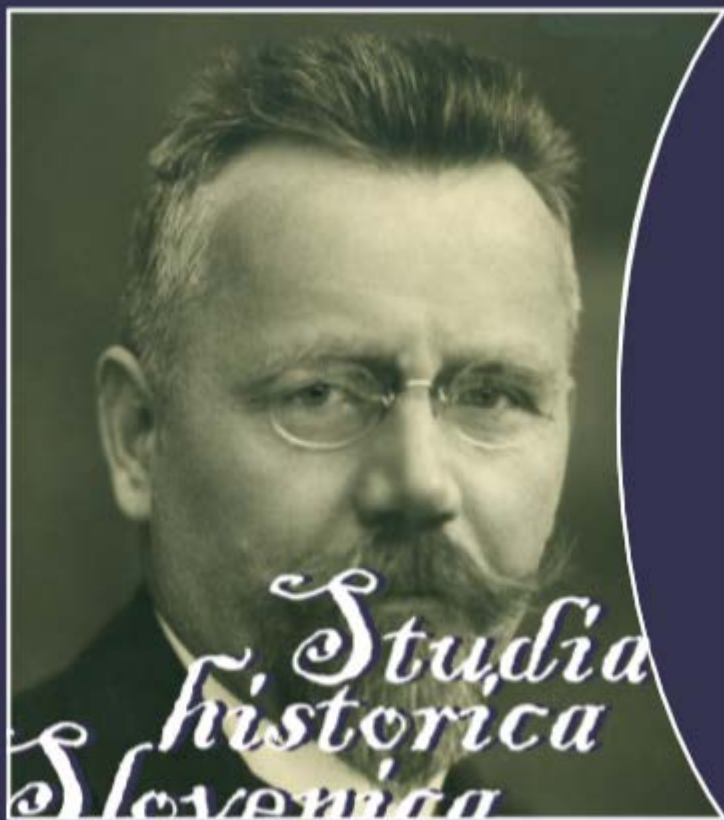

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

2018

1

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela, Nastja Stropnik Navršnik,
Natalija Posavec, Nastja Spasković

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Slovenica

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej / Anniversary

- BOŽO REPE: Ob življenjskem jubileju zaslužnega profesorja
dr. Dušana Nečaka 11

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ KIRBIŠ: Regionalne razlike v kulturni participaciji mladih
v Sloveniji: severovzhodna Slovenija v primerjalni perspektivi 23
*Regional Differences in Cultural Participation of Slovenian Youth:
Northeastern Slovenia in Comparative Perspective*
- MIRAN LAVRIČ in DARKO FRIŠ: Institucionalna in zasebna
religioznost v severovzhodni Sloveniji. Primerjalna
analiza slovenskih regij po letu 1969 41
*Institutional and Private Religiosity in Northeastern Slovenia.
Comparative analysis of Slovenian Regions since 1969*
- ANDREJ KIRBIŠ: Levels and Determinants of Youth Political
Participation: Regional Inequalities and Northeastern Slovenia 61
*Ravni in dejavniki politične participacije mladib: regionalne
neenakosti in severovzhodna Slovenija*
- ŽIGA OMAN in DARKO DAROVEC: *In landt hochverbotten* –
sovražnosti med plemstvom v 17. stoletju na Štajerskem,
Kranjskem ter v Istri
ali o reševanju sporov med običajem
maščevanja in novoveškimi kazenskimi pravom 83
*In landt hochverbotten – Enmities among Nobility in
Seventeenth-Century Styria, Carniola and Istria or on
Conflict Resolution between the Custom of Vengeance and
Early Modern Criminal Law*

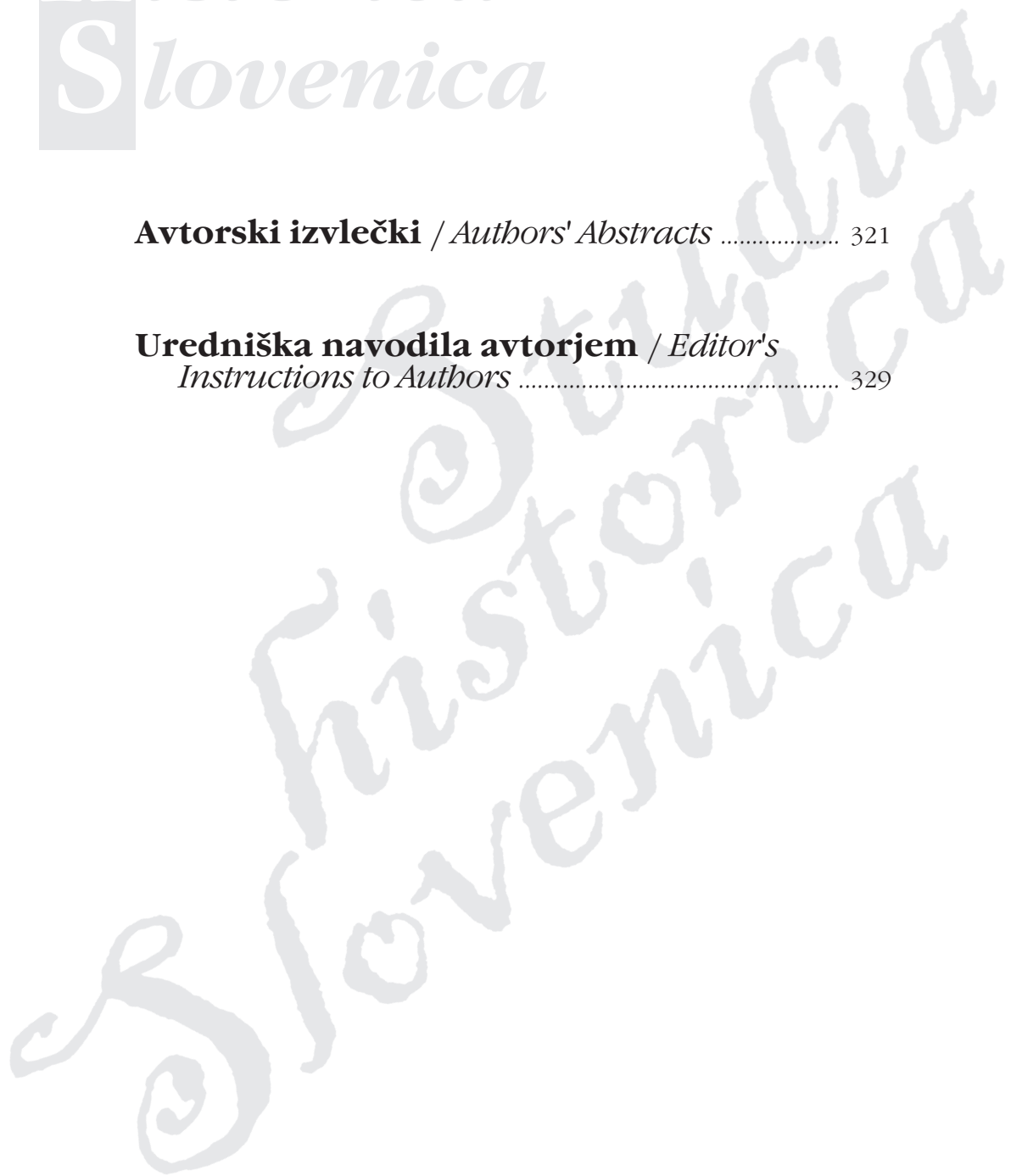
S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

- ANDREJ RAHTEN: **Avstro-ogrška diplomacija in vstop ZDA v vojno**..... 121
Austro-Hungarian Diplomacy and US Entry into the War
- TIN MUDRAŽIJA: **Boj med Ilirijo in Primorjem za prevlado v slovenskem nogometu in nastanek reprezentančnega ljubljanskega nogometnega moštva z imenom SK Ljubljana** 141
The Rivalry Between SK Ilirija and AŠK Primorje for the Dominance in Slovenian Football and the Formation of the Representative Football Team of Ljubljana Named SK Ljubljana
- ANDREJ RAHTEN: **Radić na štajerski fronti. Hrvaško-slovenska politična razmerja v mariborskem volilnem okrožju v Kraljevini SHS** 171
Radić on the Styrian front. Croatian-Slovenian political relations in the Maribor electoral district in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes
- DARKO FRIŠ: **Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar** 191
Maribor after the Uprising, and Government Commissioner Dr. Josip Leskovec
- GORAZD BAJC: **Makro in mikro posledice anšlusa: ko je postala severovzhodna Slovenija za Britance res prvič geopolitično pomembna**.....217
Macro and Micro Consequences of the Anschluss: When North-eastern Slovenia Became for the First Time Geopolitically Significant for the British
- MIRO HRIBERNIK: **Die Schlacht um Vukovar im Jahr 1991**..... 251
Bitka za Vukovar leta 1991
- MARTIN BELE: **Nekateri vidiki razvoja Ljubljane med marčno revolucijo in prvo svetovno vojno**..... 277
Some Aspects of the Development of Ljubljana between the March Revolution and the First World War
- GREGOR PIVEC, EVA LINA FRIŠ in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **Maribor Doctor Filip Terč and his "Bee Therapy"**299
Mariborski zdravnik dr. Filip Terč in njegova "čebelja terapija"

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 321

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 329

Institucionalna in zasebna religioznost v severovzhodni Sloveniji: Primerjalna analiza slovenskih regij po letu 1969

Miran Lavrič

Dr., docent
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor
e-pošta: miran.lavric@um.si

Darko Friš

Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor
e-pošta: darko.fris@um.si

Izvilleček:

Na osnovi podatkov anketnih raziskav v okviru projekta Slovensko javno mnenje (SJM) je bila izvedena primerjalna analiza slovenskih statističnih regij z vidika trendov na področju religioznosti. Analiza je bila glede na razpoložljive podatke omejena na obdobje med letoma 1969 in 2016, temelji pa predvsem na primerjavi štirih regij severovzhodne Slovenije (Pomurska, Podravska, Koroška, Savinjska) s preostalimi regijami v državi. Posebna pozornost je bila namenjena tezi o privatizaciji religije in s to tezo povezani sekularizacijski tezi. Primerjalna analiza je pokazala, da se je religioznost v Sloveniji spreminjala skladno z že objavljenimi opažanji nekaterih drugih raziskovalcev: V obdobju do leta 1978 je religioznost upadala, nato je do osamosvojitve Slovenije naraščala, v obdobju postsocializma pa se več ni bistveno spreminjala. Pri tem je bistvena ugotovitev, da so se specifikke severovzhodnih regij ohranjale skozi celotno obravnavano obdobje. Te specifikke se kažejo predvsem v sorazmerno visoki religioznosti nasploh, znotraj tega pa v visoki prisotnosti institucionalne religioznosti in sorazmerno nizki prisotnosti zasebne dimenzije religioznosti.

Ključne besede:

religija, severovzhodna Slovenija, regije, privatizacija religije

Studia Historica Slovenica

Humanities and Social Studies Review

Maribor, letnik 18 (2018), št. 1, str. 41–60, 31 cit., 3 preglednice, 6 grafikonov
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

V prispevku so primerjalno obravnavane ključne značilnosti in spremembe religioznosti prebivalcev štirih statističnih regij severovzhodne Slovenije: Pomurske, Podravske, Koroške in Savinjske regije. Religioznost prebivalcev teh regij je bila analizirana in primerjana z drugimi regijami na osnovi dostopnih in relevantnih podatkov projekta Slovensko javno mnenje (SJM) od leta 1969 do leta 2016.

Logično teoretično izhodišče za analizo religijskih sprememb na tem območju predstavlja obstoječa literatura o religijskih spremembah v širšem evropskem kontekstu. Za klasičen sociološki pristop v tej zvezi velja t. i. sekularizacijska teza, ki predvideva splošen upad v razširjenosti, ugledu in moči religije v okvirih modernih družb.² Ta pristop je našel največ empirične opore prav v studijah religijskih sprememb v okviru evropskih držav.³

Po drugi strani pa so mnogi avtorji dokazovali trend revitalizacije vsaj nekaterih vidikov religije v številnih delih sodobnega sveta, vključno z nekaterimi evropskimi državami.⁴ Te ugotovitve so bile tudi teoretično podprte, morda najbolj prepričljivo s strani zagovornikov t. i. teorije racionalne izbire.⁵ V skladu s tem pristopom, modernost sama po sebi ni močno posegla v "religijsko povpraševanje",⁶ kar pomeni, da lahko spremembe v stopnjah religioznosti znotraj stabilnih sodobnih družb večinoma pripišemo spremembam v "religijski ponudbi".

Med temi nasprotujočimi stališči tretja skupina znanstvenih prizadevanj ugotavlja, da se je v zadnjih nekaj desetletjih religioznost ljudi v Evropi na

¹ Ta članek je nastal v okviru raziskav v programski skupini Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru P6-0138 (A): *Preteklost Severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom*.

² Med prepoznavnejše avtorje oziroma dela, ki dokazujejo veljavnost sekularizacijske teze, lahko danes štejemo: Steve Bruce, *God is Dead: secularization in the West* (Oxford, 2002); Steve Bruce, *Secularization: In Defence of an Unfashionable Theory* (Oxford, 2011); Pippa Norris in Ronald Inglehart, *Sacred and secular: Religion and politics worldwide* (New York, 2004) (dalje: Norris in Inglehart, *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*).

³ Še posebej v delu: Grace Davie, *Europe: The Exceptional Case: Parameters of Faith in the Modern World* (London, 2002).

⁴ Glej: Peter Berger, *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* (Washington, 1999); Jose Casanova, *Public Religions in the Modern World* (Chicago, 1994); Grace Davie, "Praying alone and Church going in Britain and social capital: A reply to Steve Bruce", *Journal of Contemporary Religion* 17 (2002), str. 329–334; Andrew Greeley, *Religion in Europe at the End of the Millennium: A Sociological Profile* (New Brunswick N.J., 2002).

⁵ Predvsem: Rodney Stark in Laurence Iannaccone, "A Supply-Side Reinterpretation of 'Secularization' in Europe", *Journal for the Scientific Study of Religion* 36 (1994), št. 3, str. 230–252; Rodney Stark in Roger Finke, *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion* (Berkeley, 2000).

⁶ Čeprav modernizacija prinaša olajšanje življenja ljudi na različnih področjih, so ključne "nagrade" (stvari, ki si jih ljudje želimo) še vedno izven dosega večine ali vseh ljudi. Ena takšnih nagrad je gotovo preseganje nujnosti smrti.

splošno premikala v smeri stanja, ki ga lahko označimo z izrazom "vera brez pripadnosti"⁷ ali bolj splošno "privatizacija religije". Privatizacija religije je po Thomasu Luckmannu⁸ logična posledica bolj splošnega modernega trenda funkcionalne diferenciacije družbe in z njim povezane emancipacije/avtonomizacije posameznika. Religija se v tem kontekstu postopno umika iz javne sfere, ohranja pa se pretežno v zasebni sferi. V svoji analizi religije v kontekstu globalizacije tudi Peter Beyer ugotavlja, da se religija v sodobni globalni družbi ne bo mogla izogniti trendu privatizacije.⁹ Zanimivo je, da nekatere raziskave v ZDA¹⁰ na splošno podpirajo tezo o trendu privatizacije religioznosti že od petdesetih let prejšnjega stoletja naprej.

Druga pomembna skupina ugotovitev v zvezi z religijskimi spremembami v evropskem kontekstu je, da obstajajo velike razlike med evropskimi državami, ki so najbolj očitne, če primerjamo manj religiozne države "protestantskega severa" in bolj religiozne države "katoliškega juga". Dodatne analize kažejo na velike razlike tudi znotraj teh dveh skupin.¹¹

Kar zadeva Slovenijo, lahko religioznost njenega prebivalstva sistematično spremljamo od leta 1968, ko se je izvedla prva raziskava v okviru projekta Slovensko javno mnenje. Sekularizacija se je na Slovenskem, tako kot drugod po Evropi, začela seveda že bistveno prej. Aleš Maver¹² denimo identificira začetke laicističnih teženj v obdobju med obema svetovnima vojnama, ko se je "katoliški monolit" prvič po reformaciji znašel v širšem okviru, ki ni bil večinsko katoliški, in katolištvu tudi ni bil naklonjen. Intenzivna sekularizacija pa se je seveda začela šele po koncu druge svetovne vojne s prevlado socialistične ureditve.

Obdobje, ki ga zajemajo podatki SJM (torej od leta 1968 naprej), je na drugi strani že bilo obdobje postopnega mehčanja restriktivne politike države do religije, ki se je začelo s podpisom protokola med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Svetim sedežem leta 1966. Ta sporazum je katoličanom znotraj socialistične ureditve omogočil nekoliko več manevrskega prostora v javnosti. Leta 1971 je bila na primer ustanovljena revija *Znamenje*, ki

⁷ O tem je pisala Grace Davie v več delih, npr.: Grace Davie, *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging* (London, 1994); Grace Davie, "Praying alone and Church going in Britain and social capital: A reply to Steve Bruce", *Journal of Contemporary Religion* 17 (2002), str. 329–334; Grace Davie, *Europe: The Exceptional Case: Parameters of Faith in the Modern World* (London, 2002).

⁸ Thomas Luckmann, *Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society* (New York, 1967) (dalje: Luckmann, *Invisible Religion*).

⁹ Peter Beyer, *Religion and globalization* (London, 1994), str. 107.

¹⁰ Na primer: Robert Wuthnow, *After Heaven: Spirituality in America Since the 1950s* (Berkeley, 1998); Wade Clark Roof, *Spiritual Marketplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion* (New York, 1999).

¹¹ Glej na primer: David Martin, *On Secularization: Toward a Revised General Theory* (Aldershot, 2005); Grace Davie, *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates* (Oxford, 2000).

¹² Aleš Maver, "V (ne)znanem novem svetu. Paberki iz verskega življenja v Celju med svetovnima vojnama", *Studia Historica Slovenica* 14 (2014), št. 2–3, str. 505–518.

se je ob sicer pretežni podpori socialistični ureditvi, kot ugotavljata Maver in Ravnikar,¹³ razmeroma dosledno upirala ateističnemu dojemu sveta.

Trende na področju religioznosti prebivalcev Slovenije v obdobju merjenja z raziskavo SJM, Smrke in Uhan¹⁴ razdelita na tri temeljna obdobja: (1) obdobje izrazite sekularizacije od leta 1968 do leta 1978; (2) obdobje desekularizacije od leta 1978 do približno leta 1990; (3) obdobje relativne stagnacije religioznosti v zadnjem desetletju 20. stoletja.

Na osnovi podatkov za obdobje po letu 1990 so se pojavile tudi nekatere študije, ki kažejo na privatizacijo religije na Slovenskem. Pollack in Müller¹⁵ sta na primer s pomočjo lastnih anketnih podatkov, zbranih v letu 2000, poskušala potrditi hipotezo o individualizaciji /privatizaciji religije v Srednji in Vzhodni Evropi. Njune analize, vsaj po njuni oceni, sicer ponujajo podporo privatizacijski hipotezi, vendar velja pri tem opozoriti, da je njun projekt zasnovan kot presečna študija, ki po definiciji ne more prepričljivo odgovoriti na vprašanja glede dolgoročnih gibanj. Vzorec privatizacije religioznosti v Sloveniji je v okviru analize podatkov za obdobje med leti 1991 in 1998 identificiral tudi Niko Toš.¹⁶ V tem obdobju se je delež tistih, ki sebe označujejo kot religiozne nekoliko povečal (iz 61 % na 65 %), medtem ko se je odstotek tistih, ki zaupajo v cerkvi v istem obdobju bistveno zmanjšal (iz 37 % na 11 %). Tezo o privatizaciji religije za Slovenijo potrjujejo tudi novejši podatki, zbrani v okviru Svetovne raziskave vrednot (WVS). Analiza teh podatkov¹⁷ je pokazala, da se je med leti 1995 in 2008 v Sloveniji občutno zmanjšalo obiskovanje verskih obredov in izražanje pripadnosti katerikoli verski skupnosti, medtem ko se je v istem obdobju samozražena pomembnost Boga v osebem življenju celo nekoliko okrepila.

Relativno odsotnost obiskovanja verskih obredov in navezanosti na cerkev so v Sloveniji zaznali tudi nekateri drugi avtorji. Že omenjeni Niko Toš je na osnovi podatkov iz raziskave religioznosti v sedmih srednje- in vzhodnoevropskih državah (*Aufbruch der Kirchen*, 1997), izdelal tipologijo, ki je posameznike z vidika religioznosti razdelila v tri skupine: nereligiozni, avtonomno

¹³ Aleš Maver in Anton Ravnikar, "Zastrta znamenja: vprašanje disidentstva katoliške cerkve v Sloveniji v obdobju "vzhodne politike" in revija Znamenje", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27 (2017), št. 4, str. 793–806.

¹⁴ Marjan Smrke in Samo Uhan, "Na vrhu gričev – toda ob vznožju socialne piramide", v: *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*, ur. Niko Toš (Ljubljana, 1999), str. 147–158 (dalje: Smrke in Uhan, "Na vrhu gričev – toda ob vznožju socialne piramide").

¹⁵ Detlef Pollack in Olaf Müller, "Religiousness in Central and Eastern Europe: Towards Individualization?", v: *Religions, Churches and Religiosity in Post-Communist Europe*, ur. Irena Borovik (Krakow, 2006), str. 22–36.

¹⁶ *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*, ur. Niko Toš (Ljubljana, 1999) (dalje: *Podobe o cerkvi in religiji*).

¹⁷ Miran Lavrič, "Religious change and the impact of religiosity upon emancipative values in post-Yugoslav countries", v: *20 years later: problems and prospects of countries of former Yugoslavia*, ur. Sergej Flere (Maribor, 2013), str. 223–243.

religiozni in cerkveno religiozni. Za Slovenijo je ugotovil predvsem sorazmerno nizko prisotnost cerkvene religioznosti in visoko prisotnost nereligioznosti. Pokazalo pa se je tudi, da je razmerje med cerkveno religioznimi in avtonomno religioznimi v Sloveniji nadsorazmerno v prid slednjim. Na ravni celotnega vzorca sedmih držav je namreč cerkvenih vernikov (27 %) nekoliko več kot avtonomnih vernikov (24 %), medtem ko je v Sloveniji ravno obratno; avtonomni verniki (21 %) rahlo prevladujejo v primerjavi s cerkvenimi (19 %).¹⁸

Do podobnih sklepov sta prišla tudi Flere in Klanjšek¹⁹, ki sta se spraševala, ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem. Na osnovi analize podatkov Svetovne raziskave vrednot (1999–2001) in nekaterih drugih podatkovnih baz sta sklenila, da je odgovor na zastavljeno vprašanje pritrdilen. Opažata namreč, da je lojalnost do verske ustanove pri slovenskih katoličanih manjšinski pojav, da glede verske motivacije prevladuje odsotnost tako intrinzične kot ekstrinzične motivacije, ter da izstopa tudi nepripravljenost slovenskih vernikov na žrtvovanje in podobna dejanja, ki naj bi ugajala Bogu.

V navedenih študijah je bila Slovenija obravnavana v širšem kontekstu evropskih držav in ni bila analizirana podrobneje, še posebej ne z vidika regionalne primerjave. Edino vidnejšo regionalno primerjavo na področju religije v Sloveniji je leta 2008 objavila Sonja Bezjak²⁰ v okviru raziskovanja ženskega redovništva v 20. stoletju Sloveniji. Njena analiza je pokazala, da je bilo v zadnji četrtini 20. stoletja daleč največ v jugovzhodni statistični regiji, več kot 40 na 1.000 žensk. Regije severovzhodne Slovenije so se razporedile okoli sredine. Med njimi izstopa Pomurska regija, ki je s 24 redovnicami na tisoč žensk zasedla četrto mesto med dvanajstimi regijami. Sledita Savinjska (17) in Podravska (10) regija. V okviru severovzhodne Slovenije je bilo najmanj razvito žensko redovništvo na Koroškem, kjer je na tisoč žensk prišlo le 6 redovnic.

Regijske primerjave se je v svoji analizi učinkov velikih finančnih težav mariborske nadškofije okoli leta 2010, lotil tudi Marjan Smrke.²¹ Ugotovil je, da je zaupanje v cerkev v obdobju okoli finančne krize najbolj upadlo v podra-

¹⁸ Niko Toš, "Primerjalna analiza religioznosti: v Sloveniji in državah Srednje in Vzhodne Evrope", *Teorija in praksa* 37 (2000), št. 2, str. 197–228. Glej tudi: *Podobe o cerkvi in religiji*.

¹⁹ Sergej Flere in Rudi Klanjšek, "Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?", *Družboslovne razprave* 56 (2007), str. 7–20 (dalje: Flere in Klanjšek, "Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?").

²⁰ Sonja Bezjak, "Dejavniki gibanja števila redovnic v Sloveniji v 20. stoletju", *Družboslovne razprave* 57 (2008), str. 97–113.

²¹ Marjan Smrke, "Učinki "svete polomije" na zaupanje v cerkev", *Teorija in praksa* 49 (2012), str. 1, str. 9–31.

vski in koroški regiji,²² in da sta prav ti dve regiji bili leta 2011 regiji z najnižjim zaupanjem v cerkev. Glede na to, da se obe omenjeni regiji nahajata v mejah mariborske nadškofije, Smrke sklepa, da je upad zaupanja predvsem posledica finančnih operacij in težav gospodarskih družb, ki jih je koordinirala mariborska nadškofija.

Osnovni cilj pričujoče študije je v luči teze o privatizaciji religije analizirati trende na področju religioznosti v regijah severovzhodne Slovenije, ter te trende primerjati s trendi v drugih statističnih regijah Slovenije.

Raziskovalna metoda

Zastavljeni raziskovalni cilj je bil dosežen na osnovi sekundarne analize podatkov, zbranih na osnovi anketnih raziskav v okviru projekta Slovensko javno mnenje (SJM).²³ Celotna analiza je glede na razpoložljive podatke omejena na obdobje med letoma 1969 in 2016. Pri tem smo bili omejeni samo na tiste konkretne raziskave SJM, katerih dostopni podatki vključujejo tudi spremenljivko statistične regije. Ta omejitev je bistveno zmanjšala možnosti različnih primerjav in analiz. Konkretno smo analize izvajali na naslednjih podatkovnih bazah:

- Slovensko javno mnenje 1969 [SJM69],
- Slovensko javno mnenje 1978 [SJM78],
- Slovensko javno mnenje 1986 [SJM86],
- Slovensko javno mnenje 1996/1 [SJM961],
- Slovensko javno mnenje 2006/2 [SJM062],
- Slovensko javno mnenje 2012/1 [SJM121].

V analizi so uporabljene relevantne spremenljivke, ki so bile v okviru posamezne baze na voljo, pri čemer smo ves čas težili k maksimalni časovni primerljivosti uporabljenih indikatorjev.

V okviru teze o privatizaciji religije sta bila za merjenje prisotnosti institucionalne religioznosti uporabljena dva indikatorja:

1. Konfesionalna identifikacija, pri čemer je bil večji delež prebivalcev

²² Zaupanje v cerkev je na ravni celotne Slovenije sicer upadalo že vsaj od leta 1992, ko je SJM nameril, da 39 % odraslih prebivalcev Slovenije v celoti ali precej zaupa cerkvi. Do leta 2005 je ta delež upadel na 34 %, do leta 2011 pa na 25 %. Glej: Matija Grah, "Sveta polomija in padec zaupanja v slovensko RKC", *Delo*, 11. 8. 2014, www.delo.si/ozadja/sveta-polomija-in-padec-zaupanja-v-slovensko-rkc.html, pridobljeno: 20. 1. 2018.

²³ Projekt Slovensko javno mnenje (SJM) je najširša longitudinalna družboslovna empirična raziskava v Sloveniji, ki temelji na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Slovenije. V okviru SJM potekajo raziskave na področju socialne stratifikacije in mobilnosti, migracij, političnega javnega mnenja, volilnih procesov in političnih strank, raziskave razširjenosti množičnih medijev ipd.

neke regije, ki izraža pripadnost (katerikoli) verski skupnosti uporabljen kot mera za višjo raven institucionalne religioznosti.

2. Udeležba pri verskih obredih, pri čemer je višja raven udeležbe uporabljena kot indikator višje ravni prisotnosti institucionalne religioznosti.

Kot osnovni indikator zasebne religioznosti je bil uporabljen indikator trdne vere v posmrtno življenje. Dejstvo sicer je, da gre v tem primeru za osrednji del uradne doktrine katoliške cerkve, ki torej nedvomno lahko pomembno izraža tudi institucionalno pripadnost vernika. Na ta pomislek je možno ponuditi dva odgovora. Prvič, trdna vera v posmrtno življenje je po drugi strani nujno tudi zelo globoko osebna (in zasebna) stvar, ki pomembno zaznamuje življenje posameznika ne glede na raven njegove pripadnosti instituciji cerkve. In drugič, ta indikator je bil izbran v odsotnosti drugih, ki bi bili bolj primerni. Potrebno je dodati, da smo zaradi omejene razpoložljivosti podatkov lahko naš temeljni indikator zasebne religioznosti (vero v posmrtno življenje) uporabili le v okviru nekaterih konkretnih raziskav SJM (1969, 1986 in 1996/1).

Kot drugi indikator prisotnosti zasebne religioznosti je bil uporabljen delež posameznikov, ki se opredeljujejo kot (vsaj malo) verni, vendar ne obiskujejo verskih obredov. Takšna kombinacija odgovorov dokaj jasno kaže na stanje, ko posameznik ni pomembno navezan na versko institucijo in svoje vernosti ne izraža javno, kljub temu pa je vernost v njegovem zasebnem življenju prisotna.

Poleg že omenjenega dejstva, da raziskava SJM ponuja le omejen nabor indikatorjev religioznosti, ki bi bili dostopni in primerljivi skozi daljše časovno obdobje, je prišlo v začetku devetdesetih let 20. stoletja do večje spremembe osrednjega indikatorja. Prenehalo se je namreč uporabljati dotlej standardno in temeljno vprašanje o religioznosti, ki glasi takole: "*Ali bi nam lahko zaupali, če ste verni (religiozni) ali ne, in ali obiskujete verske obrede ali ne?*". Ponujeni odgovori vsebujejo različne kombinacije samo-ocenjene vernosti in pogostosti obiskovanja verskih obredov:

1. sem veren in redno (vsako nedeljo) obiskujem verske obrede
2. sem veren in pogosto (vsaj enkrat mesečno) obiskujem verske obrede
3. sem veren in le včasih (ob velikih praznikih in ob posebnih priložnostih) obiskujem obrede
4. sem veren in ne obiskujem verskih obredov
5. ne morem reči ali sem veren ali ne, čeprav obiskujem verske obrede
6. ne morem reči, ali sem veren ali ne, in ne obiskujem verskih obredov
7. nisem veren vendar obiskujem verske obrede
8. nisem veren in ne obiskujem verskih obredov

To vprašanje je bilo zaradi dvojne vsebine v 90-tih letih 20. stoletja nadomeščeno z dvema ločenima vprašanjema – enim, ki meri zgolj samo-ocenjeno

vernost respondenta in drugim, ki meri pogostost obiskovanja verskih obredov. Zaradi te spremembe smo, v želji po zagotavljanju časovne primerljivosti podatkov, morali časovno sedijo razdeliti na dva dela: pred letom 1990 in po letu 1990.

Rezultati

Obdobje SFRJ

Temeljna logika analiza sledi časovnemu sosledju, zato jo začnemo v prvem letu dostopnih podatkov, v letu 1969.

Preglednica 1: Religioznost prebivalcev slovenskih regij v letu 1969

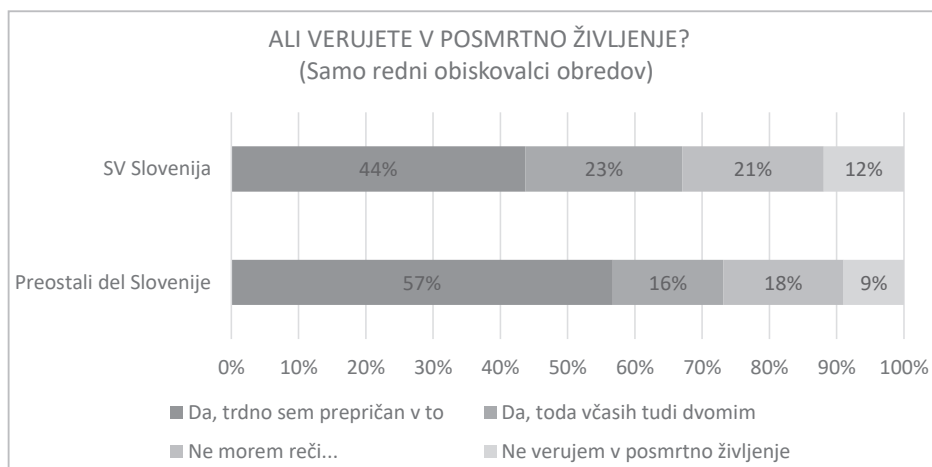
	Sem veren in vsako nedeljo obiskujem verske obrede	Sem veren in vsaj enkrat mesečno	Sem veren in le ob praznikih obiskujem...	Sem veren in ne obiskujem...	Ne morem reči ali sem veren, a obiskujem...	Ne morem reči, ali sem veren, in ne obiskujem...	Nisem veren vendar obiskujem...	Nisem veren in ne obiskujem verskih obredov
Prekmurje	26%	17%	29%	8%	3%	2%	2%	13%
Maribor	17%	15%	29%	7%	3%	4%	3%	22%
Celje	23%	16%	22%	7%	3%	4%	2%	23%
Gorenjska	21%	10%	19%	8%	2%	6%	3%	30%
Zasavje	8%	12%	21%	14%	1%	5%	2%	38%
Dolenjska	28%	13%	18%	5%	1%	5%	2%	27%
Primorska	14%	13%	25%	7%	1%	3%	2%	35%
Ljubljana	7%	7%	16%	9%	1%	8%	4%	48%
Slovenija	18%	13%	23%	8%	2%	5%	3%	29%

V tem obdobju so bile sicer statistične regije definirane drugače kot danes, vendar razpoložljivi podatki kljub temu dajejo dovolj natančen vpogled v stanje na področju religioznosti v severovzhodni Sloveniji.

Če v ta okvir štejemo Prekmurje ter regiji s središči v Mariboru oziroma Celju, velja glede stanja v SV Sloveniji leta 1969 izpostaviti tri ugotovitve:

Delež nereligioznih prebivalcev je bil sorazmerno nizek. Medtem, ko je ta delež na ravni Slovenije znašal 29 %, je bil v Celjski regiji 23 %, v Mariborski 22 %, v Prekmurju pa le 13%. Prekmurje se po tem indikatorju izkaže kot daleč najbolj religiozna pokrajina v Sloveniji.

Izrazito je bila prisotna institucionalna razsežnost religioznosti. Ta se kaže v velikem naskoku treh regij SV Slovenije, če seštejemo deleže vseh

Grafikon 1: Vera v posmrtno življenje med rednimi obiskovalci verskih obredov, SV Slovenija in ostale regije, 1969

kategorij, ki kažejo na obiskovanje obredov. Medtem, ko je ta skupni delež na ravni celotne Slovenije znašal 58 %, je bil v Celjski regiji 66 %, v Mariborski 67 %, v Prekmurju pa kar 76 %.

Prisotnost zasebne religioznosti je bila pod slovenskim povprečjem. To lahko sklepamo iz sorazmerno nizkih deležev respondentov, ki so sicer izražali neko stopnjo vernosti, hkrati pa niso obiskovali verskih obredov. Takih je bilo na ravni celotne Slovenije 13 %, v Celjski in Mariborski regiji 11 %, v Prekmurju pa kar 10 %.

Zadnje navedeno ugotovitev lahko potrdimo še z enim indikatorjem zasebne religioznosti.

Kot je razvidno iz *grafikona 1*, je med rednimi obiskovalci obredov iz SV Slovenije vera v posmrtno življenje bistveno manj prisotna v primerjavi z rednimi obiskovalci obredov iz drugih regij. Povedano drugače, v SV Sloveniji se kaže občutno višja stopnja prisotnosti cerkvenih ritualistov, ki temeljnih doktrinarskih elementov vere ne jemljejo prav resno.

Preglednica 2 razkriva, da se osnovne značilnosti SV Slovenije, kar zadeva religioznost njenih prebivalcev, niso bistveno spremenile. V primerjavi z drugimi regijami vse štiri (tokrat je kot posebna regija vključena tudi Koroška) izkazujejo sorazmerno nizke deleže nereligioznih posameznikov, kar (ponovno) še posebej velja za Prekmurje.

Preglednica 2: Religioznost prebivalcev slovenskih regij v letu 1978

	Sem veren in vsako nedeljo obiskujem verske obrede	Sem veren in vsaj enkrat mesečno	Sem veren in le ob praznikih obiskujem...	Sem veren in ne obiskujem...	Ne morem reči ali sem veren, a obiskujem...	Ne morem reči, ali sem veren, in ne obiskujem...	Nisem veren vendar obiskujem...	Nisem veren in ne obiskujem verskih obredov
Pomurska	26%	12%	22%	5%	4%	7%	2%	22%
Podravska	14%	12%	29%	4%	2%	7%	2%	30%
Koroška	12%	7%	28%	5%	4%	9%	1%	32%
Savinjska	10%	14%	22%	5%	3%	8%	2%	35%
Gorenjska	7%	7%	13%	7%		11%		56%
Zasavska	9%	12%	26%	4%	7%	14%		28%
Os. Slovenska	5%	5%	15%	8%	4%	7%	2%	54%
Sp. Posavska	10%	4%	14%	5%	1%	7%	2%	57%
Dolenjska	13%	9%	16%	4%	2%	7%	5%	44%
Goriška	13%	9%	20%	7%		18%	2%	31%
Obalno-kraška	13%	11%	22%	4%	2%	5%	3%	40%
Kraška	5%	3%	16%	5%	3%	15%	10%	45%
Slovenija	12%	9%	20%	5%	2%	8%	3%	41%

K temu velja dodati, da se je v obdobju 1969 in 1978 na ravni celotne Slovenije, vključno z regijami SV Slovenije, delež nereligioznih bistveno povečal; iz 29 % na 41 %. Te spremembe niso presenetljive in sodijo v okvir pospešene sekularizacije v Evropi po drugi svetovni vojni, ki je v Sloveniji dobila dodaten zagon s socialistično družbeno ureditvijo.

Za našo razpravo je pomembneje, da se za SV Slovenijo tudi v letu 1978 potrjuje sorazmerno visoka prisotnost obredne oz. institucionalne religioznosti. Medtem, ko je delež obiskovalcev verskih obredov na ravni Slovenije znašal 46 %, je bil v Savinjski regiji 52 %, na Koroškem 53 %, v Podravju 59 %, v Prekmurju pa kar 66 %. Prekmurje se torej ponovno izkaže kot daleč najbolj religiozna pokrajina v Sloveniji.

K temu velja dodati, da regije SV Slovenije izstopajo tudi po sorazmerno visokih deležih vernikov, ki obiskujejo cerkev ob večjih praznikih in posebnih priložnostih. To kaže na specifičen vzorec sekularizacije, ki je še posebej v tem delu Slovenije pri številnih vernikih zreduciral obiskovanje obredov na praznike in posebne priložnosti. V tej točki se je za mnoge oddaljevanje od institucionalne navezanosti na religijo ustavilo.

Nekoliko nižja prisotnost zasebne religioznosti (vernost brez obiskovanja obredov) se tokrat pokaže v Pomurski in Podravski regiji, deloma (v desetinkah odstotka) pa tudi v Savinjski regiji. Kljub rahlemu odstopanju Koroške regije,

kjer je zasebno religioznih za odstotek več v primerjavi s celotno Slovenijo, se na ravni celotne SV Slovenije še vedno potrdi vzorec nižje prisotnosti zasebne religioznosti.

Preglednica 3: Religioznost prebivalcev slovenskih regij v letu 1986

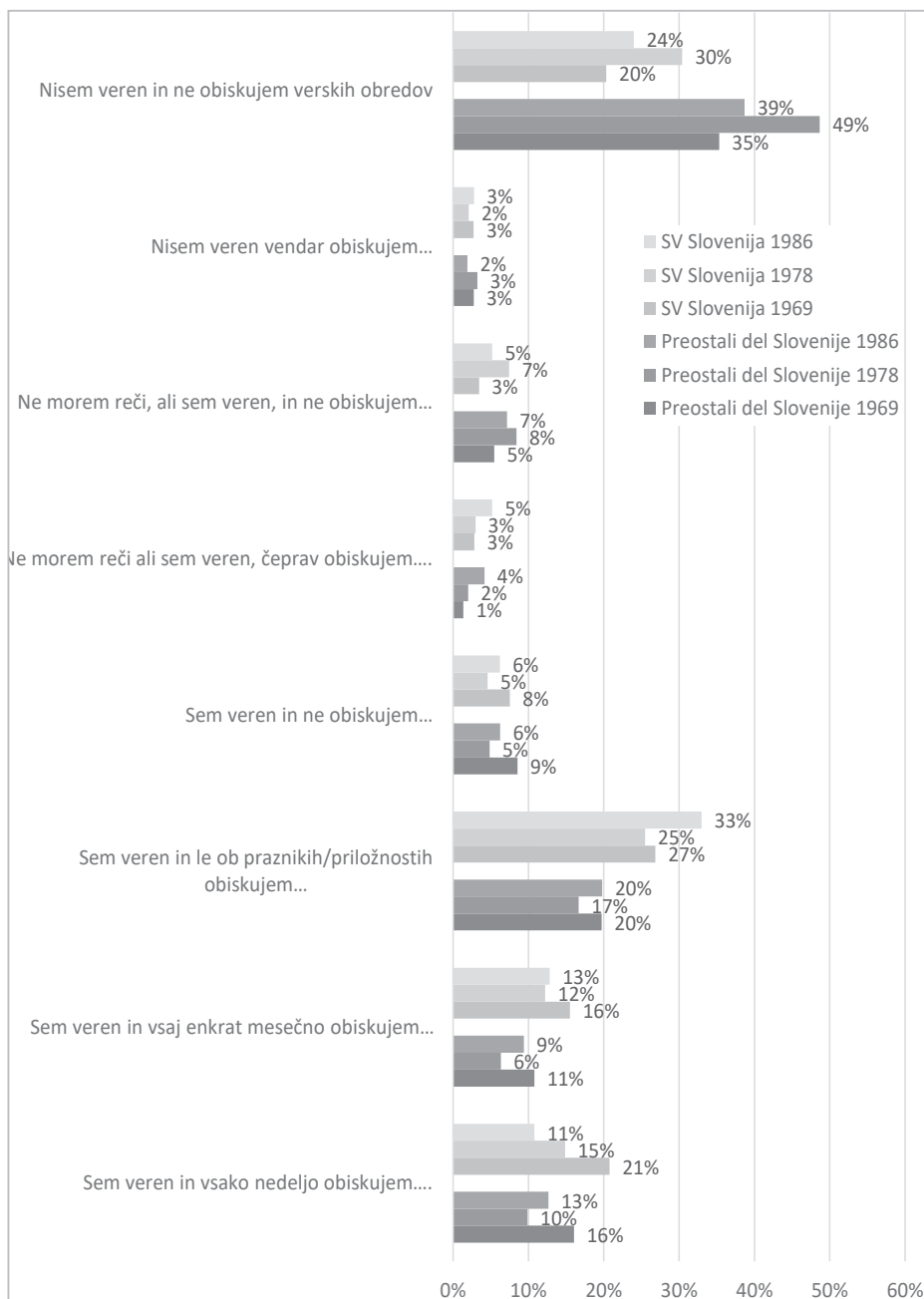
	Sem veren in vsako nedeljo obiskujem verske obrede	Sem veren in vsaj enkrat mesečno	Sem veren in le ob praznikih obiskujem...	Sem veren in ne obiskujem...	Ne morem reči ali sem veren, a obiskujem...	Ne morem reči, ali sem veren, in ne obiskujem...	Nisem veren vendar obiskujem...	Nisem veren in ne obiskujem verskih obredov
Pomurska	19%	11%	35%	4%	4%	2%	3%	22%
Podravska	8%	12%	33%	4%	5%	7%	3%	28%
Koroška	8%	15%	39%	8%	5%	4%	4%	16%
Savinjska	11%	14%	30%	9%	6%	4%	2%	23%
Gorenjska	18%	16%	22%	7%	3%	4%	4%	26%
Zasavska	9%	11%	15%	9%		7%		49%
Os. Slovenska	11%	8%	15%	6%	4%	8%	3%	45%
Sp. Posavska	9%	16%	33%	6%	3%	8%		24%
Dolenjska	15%	8%	22%	10%	3%	5%	1%	36%
Goriška	18%	6%	22%	5%	8%	7%	1%	34%
Obalno-kraška	2%		15%	2%	5%	9%	2%	64%
Kraška	11%	11%	28%	6%	8%	9%		28%
Slovenija	12%	11%	25%	6%	5%	6%	2%	33%

Vzorec višjih ravni religioznosti v regijah SV Slovenije se nadaljuje tudi v letu 1986. V vseh štirih regijah je bil namreč delež povsem nereligioznih občutno nižji v primerjavi s celotno Slovenijo (33 %). Še posebej to velja za Koroško, kjer se je za povsem nereligiozne opredelilo samo 16 % vprašanih.

Prav tako se ponovno potrjuje sorazmerno visoka prisotnost institucionalne religioznosti. Deleži obiskovalcev verskih obredov so namreč v vseh štirih regijah SV Slovenije daleč nad nivojem celotne Slovenije, ki je pri 55 %. V Podravju je obiskovalcev obredov 61 %, v Savinjski regiji 62 %, na Koroškem in v Pomurju pa 72 %. Še bolj izrazito vse regije SV Slovenije izstopajo po deležu "prazničnih katolikov", ki v vseh štirih regijah močno presega slovensko raven. Tudi v letu 1986 je SV Slovenija kot celota beležila nižji delež (11 %) vernih neobiskovalcev obredov v primerjavi s celotno Slovenijo (13 %).

Na osnovi *grafikona 2* lahko povzamemo značilnosti regij SV Slovenije za celotno obdobje od leta 1969 do leta 1986:

Skozí celotno obdobje je delež nereligioznih občutno nižji v primerjavi z ostalimi regijami. Ta strukturna razlika se ohranja ne glede na precejšnja seku-

Grafikon 2: Spreminjanje religioznosti prebivalcev slovenskih regij v obdobju 1969-1986

larizacijska nihanja. Iz grafikona je namreč lepo razvidno izrazito povečanje deleža nereligioznih posameznikov v obdobju 1969–1978, čemur sledi t. i. sekularizacijski preobrat: delež neverujočih se do leta 1986 občutno zmanjša in približa nivoju iz leta 1969.

1. Skozi celotno obdobje je delež obiskovalcev verskih obredov nesorazmerno visok, kar še posebej velja za obiskovanje cerkve ob praznikih in posebnih priložnostih. To kaže na poudarjeno prisotnost institucionalne dimenzije religioznosti.
2. V regijah SV Slovenije delež rednih obiskovalcev obredov skozi celotno obdobje upada. Iz podatkov je mogoče sklepati, da se ta segment populacije v veliki meri seli med praznične obiskovalce cerkve, katerih delež je v obravnavanem obdobju bistveno narasel.
3. Skozi celotno obravnavano obdobje so deleži zasebno verujočih (tj. vernih neobiskovalcev obredov) v SV Sloveniji nekoliko nižji v primerjavi z drugimi regijami.

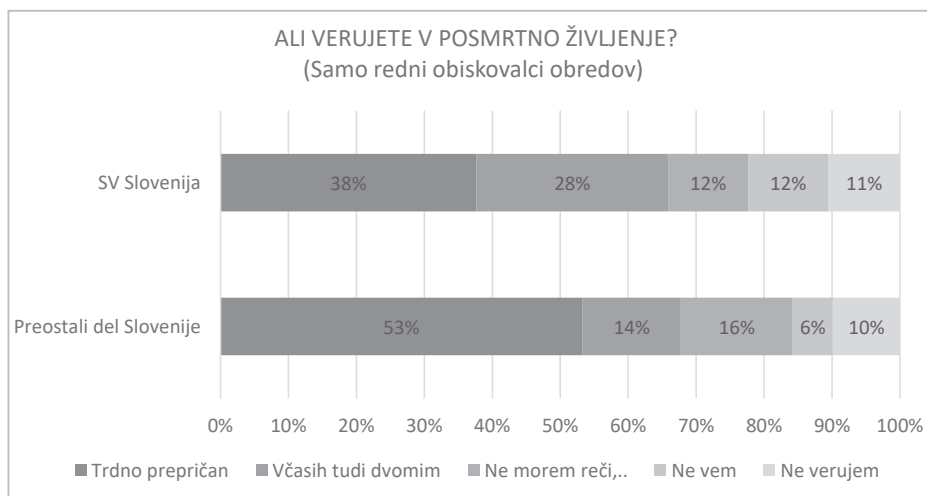
Sorazmerno odsotnost zasebne/avtonomne religioznosti lahko potrdimo tudi s pomočjo indikatorja vere v posmrtno življenje, ki je bil uporabljen že za leto 1969. Tudi v letu 1986 je bil med rednimi obiskovalci verskih obredov delež takih, ki trdno verjamejo v posmrtno življenje, občutno manjši v regijah SV Slovenije.

Sklenemo torej lahko, da je bila v obdobju SFRJ na območju SV Slovenije institucionalna oziroma cerkvena religioznost bistveno bolj prisotna kot v drugih delih Slovenije. Hkrati pa je bila na tem območju sorazmerno podzastopana zasebna dimenzija religioznosti. Povedano drugače, v SV Sloveniji je bilo med verniki sorazmerno več takih, katerih religioznost je bila "votla" oz. površinska; vsaj v smislu, da se je za rednim obiskovanjem maše sorazmerno pogosto skrivala skepsa glede nekaterih temeljnih doktrinarnih elementov krščanstva.

Obdobje postsocializma

Za obdobje po osamosvojitvi Slovenije so dostopni podatki po svoji strukturi nekoliko drugačni. Kot je bilo že omenjeno, je bilo v tem času vprašanje o vernosti in obiskovanju obredov opuščeno, oziroma razdeljeno na dve samostojni vprašanji. Hkrati je bilo kot redni element vprašalnika dodano vprašanje o verski pripadnosti. Nadaljnje analize so prilagojene tem spremembam v podatkih.

V *grafikonu 4* lahko razberemo stanje religioznosti v slovenskih regijah glede na tri osnovne indikatorje, ki so na voljo v poosamosvojitvenem obdobju, k temu pa je dodan še indikator vere v posmrtno življenje, ki je dostopen

Grafikon 3: Vera v posmrtno življenje med rednimi in vernimi obiskovalci verskih obredov, SV Slovenija in ostale regije, 1986

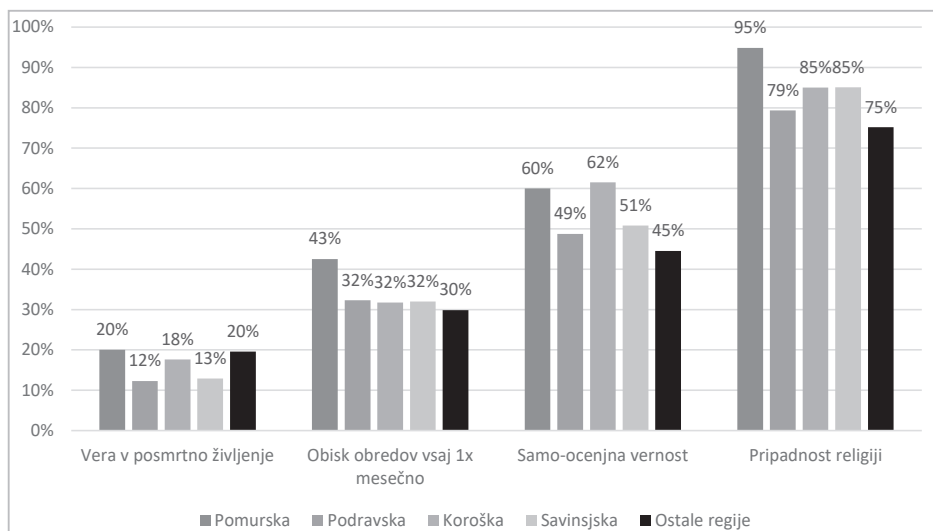
samo za leto 1996.

Iz *grafikona 4* je razvidno, da vse štiri regije SV Slovenije presega ostale slovenske regije po treh indikatorjih religioznosti; obiskovanju obredov, religijski pripadnosti, in po samoocenjeni vernosti. Medtem, ko je zadnji od naštetih indikatorjev kar zadeva našo osnovno tipologijo religioznosti pretežno nevtralen, smo obiskovanje obredov in pripadnost religiji v naši metodološki zasnovi opredelili kot indikatorja institucionalne religioznosti. Podatki iz *grafikona 4* torej kažejo na nadaljevanje trenda poudarjene institucionalne dimenzije religioznosti v regijah SV Slovenije.

Nasprotno kaže primerjava glede vere v posmrtno življenje. V tej primerjavi so vse regije SV Slovenije manj religiozne v primerjavi s preostalim delom Slovenije. To velja, če upoštevamo razlike v desetinkah odstotka, tudi za Pomursko regijo. Poleg tega je treba upoštevati tudi dejstvo, da je Pomurska regija izrazito religiozna kar zadeva druge indikatorje religioznosti. Tudi za to regijo lahko torej sklenemo, da je relativna prisotnost zasebne religioznosti izrazito nizka. Skratka, tudi v 90tih letih se je ohranila temeljna poteza religioznosti regij SV Slovenije, ki se kaže v sorazmerno visoki institucionalni religioznosti ob relativno šibki prisotnosti notranje, zasebne vernosti.

V nadaljevanju so predstavljene spremembe treh dostopnih indikatorjev religioznosti do leta 2012.

Kar zadeva izražanje pripadnosti verski instituciji, so vse regije SV Slovenije ohranile svojo prednost glede na preostali del države vse do leta 2012. Za tri regije podobno velja tudi kar zadeva samoocenjeno vernost in obisk verskih

Grafikon 4: Religioznost prebivalcev slovenskih regij po štirih osnovnih pokazateljih, 1996

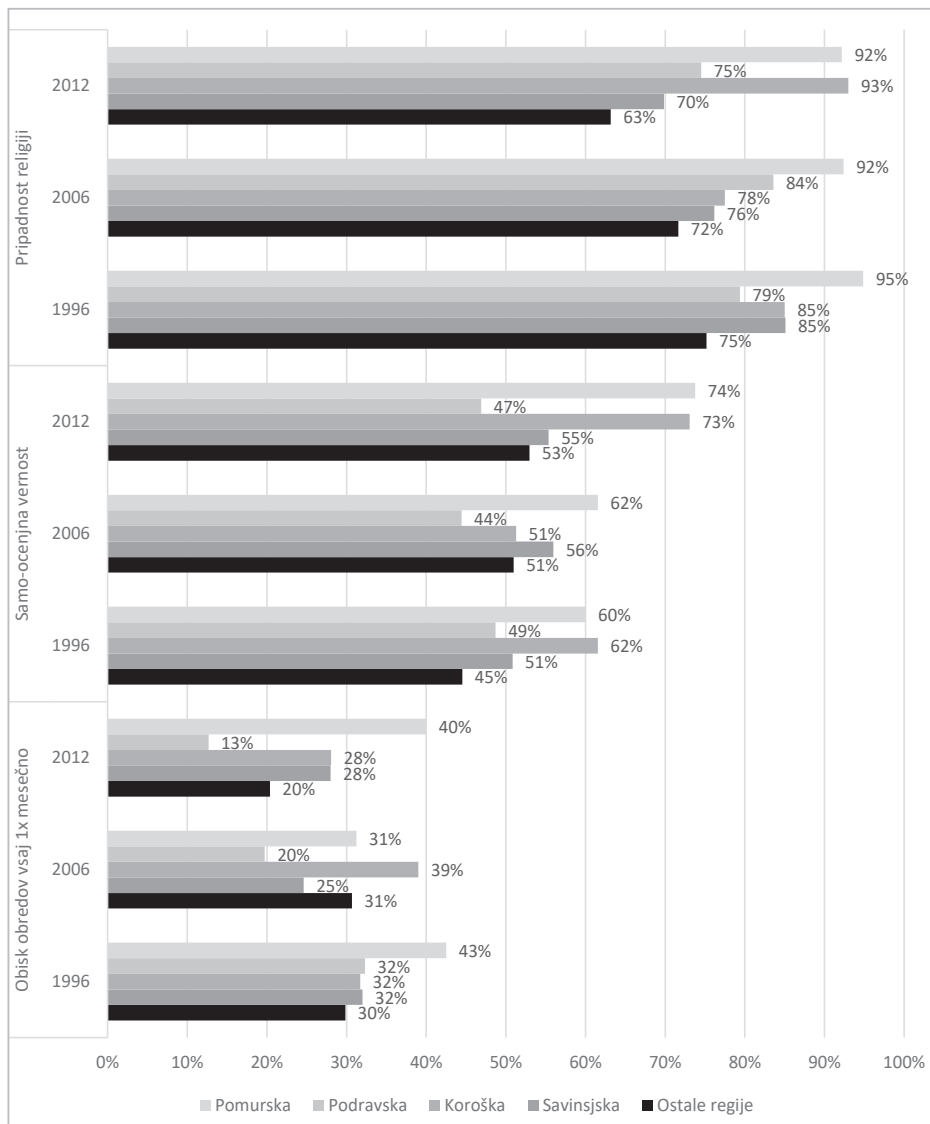
obredov. Pomembna izjema je v tej primerjavi Podravska regija, ki je že v letu 2006 "zaostajala" za ostalimi slovenskimi regijami, do leta 2012 pa se je, še posebej kar zadeva obiskovanje obredov, ta zaostanek še bistveno poglobil. Čeprav za temi spremembami gotovo tiči več vzrokov, lahko s precejšnjo zanesljivostjo trdimo, da so pomemben delež k upadu religioznosti v Podravju pripomogli finančni zapleti mariborske nadškofije, ki so se začeli že z ekspanzionistično ekonomsko politiko v začetku 21. stoletja, vrhunec pa dosegli v letu 2010 z razkritjem velikanskega dolga z mariborsko nadškofijo povezanih družb in leta 2012 z razglasitvijo stečaja družb Zvon1 in Zvon2²⁴.

Dostopni podatki nam omogočajo še spremljanje trenda dveh indikatorjev do leta 2016.

Kot je razvidno iz *grafikona 6*, SV Slovenija ostaja sorazmerno močno institucionalno religiozna tudi v letu 2016. Edina izjema ostaja obiskovanje verskih obredov v Podravju, kjer se je delež rednih (mesečnih) obiskovalcev v primerjavi z letom 2012 sicer povečal iz 13 % na 18 %, vendar očitno še vedno ostaja precej pod slovenskim povprečjem.

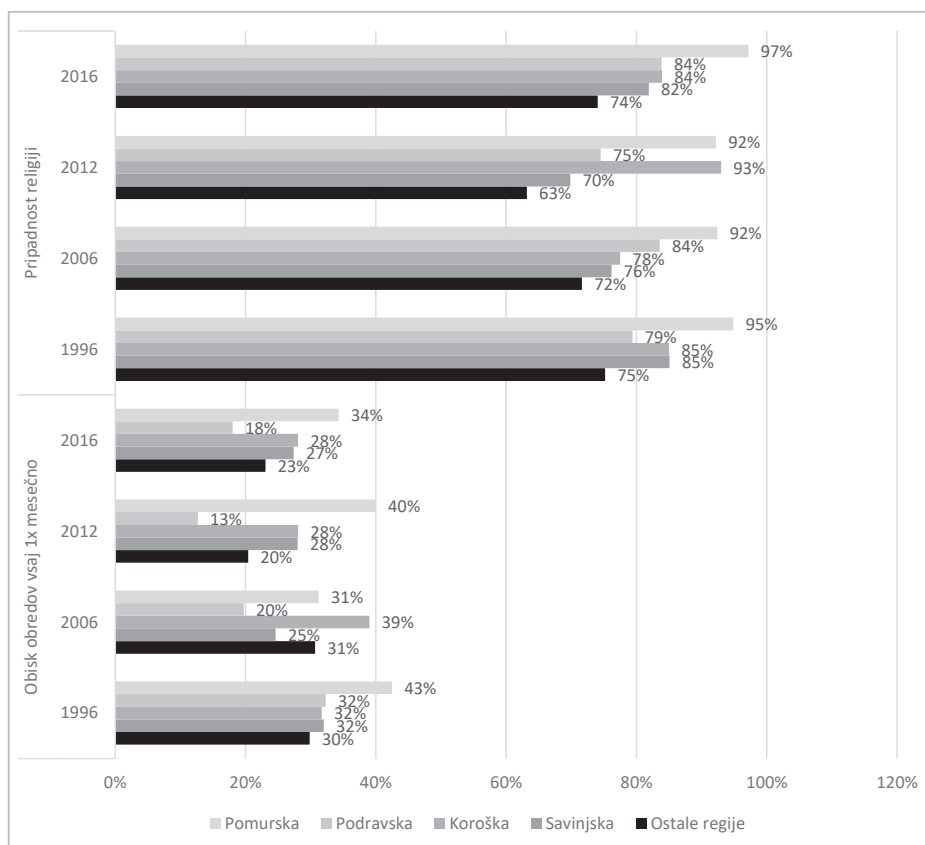
Velja opozoriti še na zanimiv splošni trend povečanja pripadnosti verski skupnosti po letu 2006, ki je na ravni vseh obravnavanih regij v letu 2016 pribli-

²⁴ Sergej Flere, Miran Lavrič in Danilo Jesenik, "Church-state relations in Slovenia: constant tensions", v: *Religion in the post-Yugoslav context*, ur. Branislav Radeljić in Martina Topić (Lanham, 2015), str. 39–59.

Grafikon 5: Religioznost prebivalcev slovenskih regij po treh osnovnih pokazateljih, 1996–2012

žno na ravni iz leta 1996. Podobno velja tudi za obiskovanje verskih obredov, ki je v letu 2012 sicer še vedno (bolj ali manj) občutno pod nivojem iz leta 1996, vendar višje od leta 2016.

Grafikon 6: Religioznost prebivalcev slovenskih regij po dveh osnovnih pokazateljih, 1996–2016

Sklep

Na koncu lahko ugotovimo, da je naša analiza potrdila obstoj treh obdobij religijskih sprememb v Sloveniji, o katerih govorita Smrke in Uhan.²⁵ Kot prelošno se pokaže leto 1978, ko pride do obrata od trenda sekularizacije k trendu revitalizacije religioznosti. Tudi ta trend pa se v devetdesetih letih 20. stoletja ustavi in, vsaj po naših podatkih, celo rahlo obrne.

Druga splošna ugotovitev se nanaša na religioznost in religijske spremembe v SV Sloveniji. Gre za to, da se kljub precejšnjim nihanjem na ravni celotne Slovenije specifične severovzhodnih regij dosledno ohranjajo skozi celotno

²⁵ Smrke in Uhan, "Na vrhu gričev – toda ob vznožju socialne piramide", str. 147–158.

obravnavano obdobje. To kaže na globoko družbeno zakoreninjenost teh specifik in kliče po njihovi interpretaciji.

Ta interpretacija je možna samo na osnovi tretje ključne ugotovitve iz naših analiz, in sicer, da je za regije SV Slovenije značilna sorazmerno visoka prisotnost obiskovanja verskih obredov in identifikacije z versko skupnostjo ob sorazmerno nizki prisotnosti vere v posmrtno življenje in od kolektivnega obredja neodvisne vernosti. Z drugimi besedami, za SV Slovenijo je značilna sorazmerno visoka institucionaliziranost religioznosti. Verniki se v tem delu države predvsem javno izražajo kot verni, manj pa v resnici verujejo. Če sta Flere in Klanjšek²⁶ govorila o votlosti religioznosti na Slovenskem, lahko torej to značilnost še posebej pripišemo prebivalcem iz severovzhodnega dela države.

Sorazmerno visoko religioznost regij SV Slovenije lahko najprej povežemo s splošno teorijo sekularizacije, po kateri gospodarski napredek kot sestavni del modernizacije tendenčno erodira religioznost. Dejstvo je, da je za regije severovzhodne Slovenije značilna sorazmerno nizka stopnja gospodarske razvitosti, vključno s sorazmerno visokimi stopnjami brezposelnosti.²⁷ V eni izmed sodobnejših interpretacij sekularizacijske teorije, ki jo ponujata Pippa Norris in Ronald Inglehart, gre v tem okviru predvsem za zastoj v upadanju eksistencialnih negotovosti, ki jih prinaša gospodarski razvoj.²⁸

Vendar pa v interpretaciji ugotovljenih razlik ne moremo mimo osnovne teze Thomasa Luckmanna, po kateri je gospodarski razvoj praviloma povezan z vse večjo diferenciacijo in fragmentiranostjo družbe, ta pa vodi v privatizacijo religije.²⁹ Na ta način torej lahko povežemo tudi relativno odsotnost privatiziranosti religije v SV Sloveniji s sorazmerno gospodarsko nerazvitostjo tega dela države.

Ob sorazmerno nizki gospodarski razvitosti se v SV Sloveniji kaže tudi izrazito visok delež starejših prebivalcev. Glede na to, da so se v vseh obravnavanih datotekah v naši analizi starejši izkazali za tendenčno bolj religiozne, lahko del ugotovljenih religijskih specifik SV Slovenije pripišemo tudi starostni strukturi prebivalstva.

Posebej za sorazmerno zelo visoko religioznost prebivalcev Pomurja bi lahko ob dejstvu, da gre za gospodarsko najmanj razvito regijo z izrazito visokim deležem starejšega prebivalstva, pomembno vlogo igrala tudi tako imenovana "konfrontacijska identiteta", o kateri govori na primer Reinhard Henkel³⁰.

²⁶ Flere in Klanjšek, "Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?", str. 7.

²⁷ Glej na primer: UMAR, *Poročilo o razvoju* (Ljubljana, 2017), str. 51.

²⁸ Norris in Inglehart, *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*.

²⁹ Luckmann, *Invisible Religion*.

³⁰ Reinhard Henkel, "Religions and religious institutions in the post-Yugoslav states between secularization and resurgence", *Acta Universitatis Carolinae* 44 (2009), str. 49–61.

Njegova teza je sicer povezana s slovitim konceptom "kulturne obrambe", ki ga je razvil britanski sociolog Steve Bruce³¹. Pomurje je namreč edina statistična regija v Sloveniji, v kateri "katoliški monolit" trči ob večjega konkurenta. To je evangeličanska cerkev, ki ji pripada približno 10 odstotkov prebivalcev Pomurja. Jasno je, da v Pomurju danes ni mogoče govoriti o kakšni resni konfrontaciji med katoliki in evangeličani. Vendar obe navedeni tezi (Henklova in Bruce-ova) predvidevata pozitivne učinke na religioznost tudi zgolj v primeru povečane stopnje zavedanja prisotnosti druge religije. Z drugimi besedami, verska pripadnost je verjetno v Pomurju višja tudi zato, ker se nekateri sicer neverni katoliki versko opredeljujejo predvsem zato, da se na ta način kulturno/identitetno ločijo od evangeličanov. In seveda obratno.

Miran Lavrič, Darko Friš

**INSTITUTIONAL AND PRIVATE RELIGIOSITY
IN NORTHEAST SLOVENIA
Comparative Analysis of Slovenian Regions since 1969**

SUMMARY

A comparative analysis of religiosity across Slovenian statistical regions was conducted based on the survey data from the Slovenian Public Opinion project (SPO). It took into consideration available data from 1969 to 2016 and compared four regions of northeast Slovenia (Pomurska, Podravska, Koroška and Savinjska) with other regions in the country.

Special attention was devoted to the thesis on privatization of religion in (post)modern societies, as well as to a more general thesis of seculariza-

³¹ Steve Bruce, "Status and Cultural Defense: The Case of the New Christian Right", *Sociological Focus* 20 (1987), str. 242–246.

tion. Within this framework, two indicators of institutional religiosity were employed: confessional identification and attendance at religious practices. The basic indicator of private religiosity was (firm) belief in afterlife. As an additional indicator of private religiosity, we used self-assessed religiousness lacking religious rituals attendance.

Results of the analyses showed that fluctuations in religiosity in Slovenia as a whole were compatible with some previous observations: Until 1978, there was a significant decline in religiosity. This trend then reversed and revitalization of religion took place up until early 1990s. Since then, during the post-socialist period, religiosity did not change much in any direction.

The crucial observation within these fluctuations is that the specific features of northeast regions endured through the entire observed period. These specific features are visible mostly in terms of relatively high levels of religiosity in general, as well as in very high levels of institutional religiosity and relatively low levels of private religiosity. In other words, the four analysed regions of northeast Slovenia were specific in terms of high levels of confessional identification and in terms of attendance at religious rituals. But at the same time, firm belief in afterlife was relatively rare in this part of the country.

We interpret these findings mostly in relation to relatively low level of economic development and high level of population aging in the regions of northeast Slovenia. Specifically in relation to the Pomurska region, we relate very high levels of institutional religiosity also to the relative heterogeneity of the religious landscape, especially in terms of historical and tangible presence of the Evangelical Church of the Augsburg Confession.

Author: **LAVRIČ Miran**

Ph.D., Associate Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of Sociology

Co-author: **FRIŠ Darko**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenia

Title: **INSTITUTIONAL AND PRIVATE RELIGIOSITY IN NORTHEASTERN SLOVENIA**

Subtitle: **Comparative analysis of Slovenian Regions since 1969**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / Humanities and Social Studies Review

Maribor, 18 (2018), No. 1, pp. 41–60, 31 notes, 3 tables, 6 diagrams

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: religion, northeast Slovenia, statistical regions, privatization of religion

Abstract: A comparative analysis of religiosity across Slovenian statistical regions was conducted based on the survey data from the Slovenian Public Opinion project (SPO). It took into consideration available data from 1969 to 2016 and compared four regions of northeast Slovenia (Pomurska, Podravska, Koroška and Savinjska) with other regions in the country. Special attention was devoted to the thesis on privatization of religion in (post)modern societies, as well as to a more general thesis of secularization. Results of the analysis showed that fluctuations in religiosity in Slovenia as a whole were compatible with some previous observations: Until 1978, there was a significant decline in religiosity. This trend then reversed and revitalization of religion took place up until early 1990s. Since then, during the post-socialist period, religiosity did not change much in any direction. The crucial observation within these fluctuations is that the specific features of northeast regions endured through the entire observed period. These specific features are visible mostly in terms of relatively high levels of religiosity in general, as well as in very high levels of institutional religiosity and relatively low levels of private religiosity.